

Krystyna Moisan-Jabłońska

Przedstawienie św. Wenantego z Camerino orędownika dusz czyścicowych, pochodzące z kaplicy cmentarnej w Dobrzyjałowie, niedaleko Łomży

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 11/1, 159-163

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KRYSTYNA MOISAN-JABŁOŃSKA

PRZEDSTAWIENIE ŚW. WENANTEGO Z CAMERINO ORĘDOWNIKA DUSZ CZYŚCOWYCH, POCHODZĄCE Z KAPLICY CMENTARNEJ W DOBRZYJAŁOWIE, NIEDALEKO ŁOMŻY

W kaplicy cmentarnej w Dobrzyjałowie (il. 1) znajduje się interesujący obraz, przez lata uchodzący za przedstawienie nieznanego świętego¹. Autorce udało się określić osobę świętego. Płótno przedstawia klęczącego św. Wenanteo z Camerino wstawiającego się u Matki Bożej i Dzieciątka Jezus za duszami czyśccowymi. Święty odziany jest w białą tunikę przepasaną sznurem z trzema węzłami i czarną pelerynkę zarzuconą na ramiona, do której została przyczepiona muszelka pielgrzyma. Prawą dłoń opiera na kiju wędrowca. W lewej ręce trzyma złoty dzbanek, z którego wylewa wodę na pokutujące w ogniu postacie. Jego gest stanowi odpowiedź na wołanie dusz czyśccowych o ratunek. Z ust pokutujących biegną cztery napisy tworzące cytat z *Księgi Hioba* (Hi 19,21) „MISEREMINI MEI /MISEREMINI MEI/ SALTEM VOS AMICI/ QUIA MAMUŚ DOMINI TETIG” – „Zlitujcie się przyjaciele, zlitujcie, gdyż Bóg mnie dotknął swą i ręką”². Inskrypcja ta oznaczająca prośbę pokutujących w ogniu dusz o pomoc jest najczęściej występującą sentencją zarówno na polskich jak i obcych barokowych przedstawieniach czyścica³. Dwa anioły nadlatu-

¹ *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, Seria Nowa*, t. IX, *Woj. łomżyńskie*, red. M. Kałamajska-Saeed, z. 1, *Łomża i okolice*, opr. M. Kałamajska-Saeed, Warszawa 1982, s. 4. Obraz datowany na 2 poł. XVII w., przemaalowany, silnie zniszczony; *Karta Inwentaryzacyjna ODZ*, nr LOX 010 000 185, opr. I. Galicka, H. Sygietyńska, Dobrzyjałowo, kaplica cmentarna, olej, płótno; K. Moisan-Jabłońska, *Obraz czyścica w sztuce polskiego baroku. Studium ikonograficzno-ikonologiczne*. Warszawa 1995, s. 171, il. 160.

² *Biblia Tysiąclecia*, Hi 19, 21; cytat według Wulgaty: „Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei quia manus Domini tetigit me”.

³ K. Moisan-Jabłońska, *Obraz czyścica...*, s. 58nn. Fragment *Księgi Hioba* cytowany jest również w barokowych kazaniach oraz w pieśniach religijnych poświęconych duszom czyśccowym. Występuje m.in. u dołu miedziorytu przedstawiającego dusze czyśccowe, zdobiącego dwie wileńskie edycje mszału żałobnego (*Missae defunctorum*) z 1707 i 1730 roku. Odnajdujemy go również na obrazach pochodzących z kościołów parafialnych w Czulicach, Gostkowie, Rakowie oraz z kościoła pw. Świętego Ducha w Lublinie i św. Wojciecha w Kro-

jące nad morze płomieni zwiastują rychłe wybawienie. Jeden z nich podaje cierpiącej duszy rękę.

Podobny obraz św. Wenantego (il. 2) znajduje się w jednej z kaplic kościoła katedralnego w Fabriano⁴ *nota bene* noszącego wezwanie świętego. Na włoskim przedstawieniu wśród obłoków ukazano siedzącego Chrystusa i stojącą przed nim Maryję wstawiającą się za duszami. Klęczący na ziemi święty młodzieniec, jest tak samo odziany jak na polskim obrazie i posiada te same atrybuty: kij pielgrzymi oraz złoty dzbanek, z którego wylewa wodę na dusze czyścicowe. Obraz namalował Giuseppe Puglia (przedtem przypisywano go Cantariemu). Kaplica, w której znajduje się przedstawienie św. Wenantego należała do bractwa „Confraternita del Suffragio”. Wszelkie powinności brackie (modlitwy, nabożeństwa, procesje, posty, jałmużny) spełniane były w intencji udzielenia duchowej pomocy duszom zmarłych pokutującym w czyśćcu.

Barokowe przedstawienia św. Wenantego są bardzo rzadkie, a swoją ikonografią w całości odbiegają od średniowiecznych kanonów. W dobie średniowiecza i renesansu św. Wenantego przedstawiano jako młodzieńca ubranego w tunikę, trzymającego palmę męczeństwa bądź sztandar w barwach miejskich Camerino (biel i czerwień) oraz model rodzinnego miasta, którego był patronem. Niekiedy ubrany był w strój wojownika (tunika, chlamida) i trzymał włócznię⁵.

Na barokowych przedstawieniach trzymany przez świętego kij oraz pelearnka, stanowią aluzję do jego patronatu: opieki nad wędrowcami i pielgrzymami. Św. Wenanty miał szczególnie chronić podróżnych od górskich upadków. Natomiast wylewana na czyściec woda nawiązuje do cudu wytryśnięcia źródła – przed swoją męczeńską śmiercią dokonał wypłynięcia wody ze skały aby napoić swoich oprawców zmęczonych upałem⁶. Na obrazach z Dobrzyjałowa i Fabriano św. Wenanty poi „upadłe” w czeluść czyścica i „spragnione” w ogniu dusze.

Niestety nie wiemy w jaki sposób wizerunek świętego z Camerino – cieszącego się we Włoszech jedynie lokalnym kultem – znalazł się w kaplicy grobowej w Dobrzyjałowie. Prawdopodobnie obraz został namalowany we Włoszech, a następnie sprowadzony do Polski.

śnie. Łacińska inskrypcja znajduje się także na obrazie powstałym w kręgu sztuki Śląska Opolskiego wiszącym w kaplicy Weideingerów w kościele farnym w Prudniku. Widnieje również na jednym z obrazków umieszczonych na płycinach szafek w zakrystii jasnogórskiej.

⁴ P. Zampetti, *Pittura nelle Marche*, t. 3, *Dalla controriforma al barocco*. Firenze 1990. s. 405, il. 57. Matka Boża i dusze w czyśćcu. Fabriano, katedra S. Venanzo, piąta kaplica po prawej stronie, obraz ponad ołtarzem.

⁵ G. Boccanera, *Venanzio di Camerino, santo, martire*, [w:] *Bibliotheca Sanctorum*, red. F. Caraffa, A. Amore i inni, t. 12. Roma 1969, szp. 969-978.

⁶ L. Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, t. 3, *Iconographie des saints*, cz. 3, P-Z, Paris 1958. s. 1308. Św. Wenanty, męczennik, urodzony ok. 250 r. w Camerino (Umbria), w wieku piętnastu lat był biczowany, wydany na pastwę lwów, a następnie ścięty.

Przechowywane w wilgotnej kaplicy cmentarnej płótno jest już bardzo zniszczone. Obraz należy jak najprędzej przenieść do ogrzewanego pomieszczenia, a następnie przeprowadzić niezbędne prace konserwatorskie (dublowanie płótna, odtworzenie ubytków, itp.). Jest to jedyne przedstawienie św. Wenantego znajdujące się na terenie Polski, a jego rzadka – wręcz na skalę europejską – ikonografia, wymaga szczególnej ochrony.

REPRESENTATION DE SAINT VENANCE DE CAMERINO, INTERCESSEUR DES AMES DU PURGATOIRE – LAUELLE SE TROUVE DANS LA CHAPELLE DU CIMETIERE DE DOBRZYJAŁOWO, PRES DE ŁOMŻA

Résumé

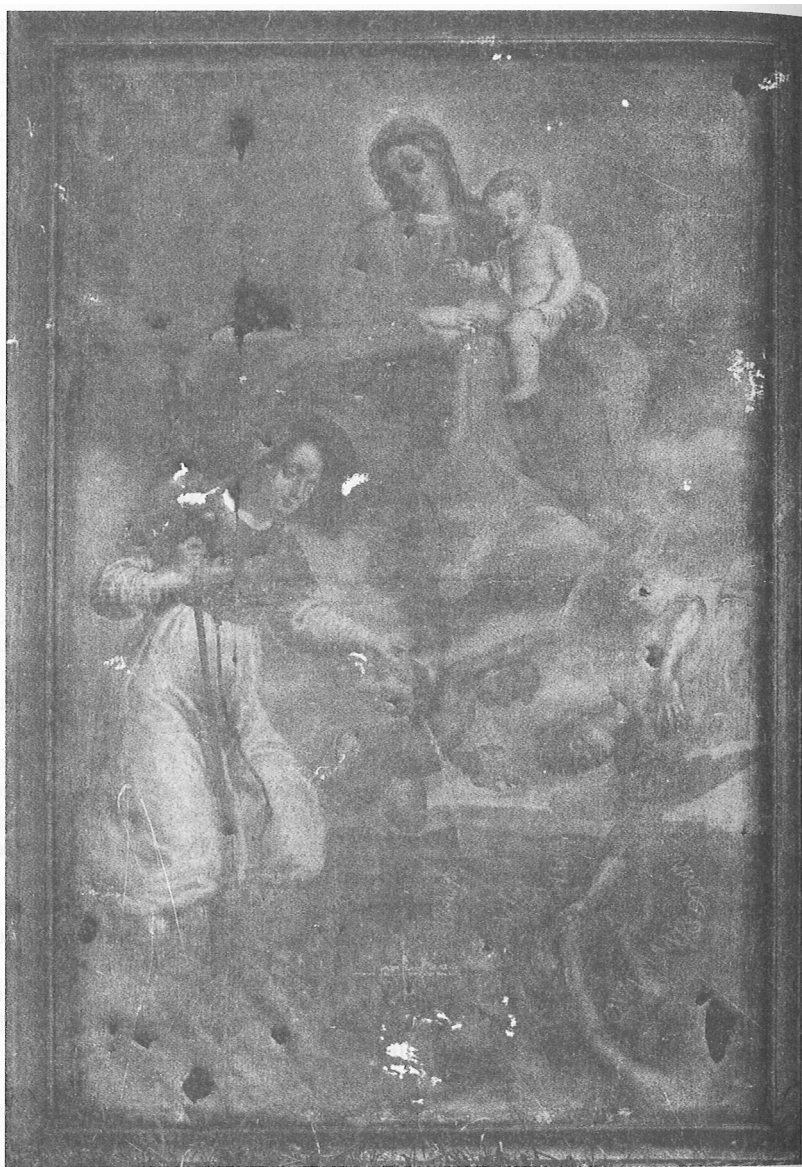
La chapelle du cimetière de Dobrzyjałowo abrite un tableau qui, des années durant, passa pour représenter un saint inconnu. Il s'avère qu'il s'agit de saint Venance nommé aussi saint Venant de Camerino intercédant auprès de la Vierge et de l'Enfant Jésus en faveur des âmes du purgatoire (fig. 1). Dans sa main gauche il tient une aiguière d'or dont il verse l'eau sur les âmes pénitentes dans les flammes. Son geste est une réponse à l'appel au secours des âmes du purgatoire. De leur bouche s'échappent quatre inscriptions en latin tirées du *Livre de Job* (Jb 19, 21) – „Pitié, pitié pour moi, ô vous mes amis car c'est la main de Dieu qui m'a frappé”.

Un tableau semblable de saint Venance (fig. 2) se trouve dans une des chapelles de l'église cathédrale de Fabriano en Italie. Peint par Giuseppe Puglia, le tableau représente le Christ assis sur les nuées, et, plus bas, debout, la Vierge intercédente. Saint Venance est vêtu comme sur la toile polonaise et présente les mêmes attributs: le bâton du pèlerin et l'aiguière d'or dont il verse l'eau.

Très rares sont les représentations baroques de saint Venance et son iconographie s'écarte tout à fait des canons médiévaux. Sur les représentations modernes, le bâton et la pèlerine traduisent son patronat: la protection des voyageurs et des pèlerins. Le saint les protégeait plus particulièrement des chutes en montagne. Quant à l'eau versée sur le purgatoire, elle rappelle le miracle de la source jaillissante. Le saint accomplit ce miracle pour que ses bourreaux fatigués par la chaleur puissent se désaltérer. Sur les tableaux de Dobrzyjałowo et Fabriano, saint Venance désaltère les „déchus” dans le gouffre du purgatoire et les âmes „assoiffées” dans le feu.

On ignore par quel moyen l'image du saint de Camerino – en Italie l'objet d'un culte à caractère purement local – s'est retrouvé dans la chapelle funèbre de Dobrzyjałowo. Il est vraisemblable que la toile fut peinte en Italie avant de gagner la Pologne.

Traduction: Krystyna Moisan-Jabłońska

1. Święty Wenanty orędownik dusz czyścowych, 2 poł. XVII w., Dobrzyjałowo, kaplica cmentarna (fot. K. Moisan-Jabłońska)

2. Giuseppe Puglia, Święty Wenanty orędownik dusz czyśćcowych, XVII w.,
Fabriano, katedra S. Venanzo (repr. K. Moisan-Jabłońska)